

義 yi / i = smysl pro náležitě

仁 ren / žen = lidskost, dobro

Han Feizi:

Pojem lidskost 仁 *ren*, značí, že má člověk z hloubi duše péči o druhého. Jeho radost ze štěstí jiných a odpor k jejich neštěstí je dán tím, že podle svých vrozených duševních vlastností nemůže jinak, nikoli tím, že chce nějakou odměnu.

Smysl pro náležitě 義 *yi* – to se týká služebných vztahů mezi pánem a poddaným, mezi těmi nahoře a těmi dole, rozdílů mezi otcem a synem a mezi váženými a nízkými, styků mezi přáteli a známými, rozlišování mezi blízkými a cizími, domácími a těmi zvenku. Aby poddaný sloužil panovníkovi, je náležitě. Aby podřízeným záleželo na nadřízených a syn sloužil otci, je náležitě. Aby prostý dav ctil vážené, je náležitě. Aby si přátelé a známí vzájemně pomáhali, je náležitě. Aby blízcí byli uvnitř a cizí venku, je náležitě.

Obřady 禮 *li* – to je prostředek, kterým se navenek dávají najevo city, vnějškové uspořádání projevů všech druhů náležitosti, způsob obcování mezi panovníkem a poddaným a otcem a synem, nástroj k rozlišení mezi vážnými a nízkými a schopnými a neschopnými.

V srdci chováme určité city, leč příslušná osoba o nich nic netuší, proto rychlými krůčky přicupitáme a hluboko se pokloníme, a tak to dáme na srozuměnou. Když k někomu cítíme srdečnou náklonnost, ale dotyčný o tom nic neví, vyjádříme to hezkými slovy a květnatými obraty. Obřady jsou to, skrze co vnější jednání osvětluje vnitřní rozpoložení.

Když jsou běžní lidé pohnuti působením okolního světa, nerozumí obřadům, kterými člověk zušlechťuje sám sebe. Prostáci vykonávají obřady tak, aby uctili jiné lidi. Proto se někdy snaží a jindy polevují. Ušlechtilý muž však vykonává obřady, aby jimi pracoval sám na sobě. Pročež do nich vloží celou svou duši, vykonáváje tak nejvyšší obřady. Nejvyšší obřady jsou prodchnuté duchem, zatímco ty prostácků jsou roztěkané, proto si navzájem neodpovídají.

Smysl pro náležitě je lidskostí vyjádřenou jednáním v praxi. Jednání v praxi jsou řízena obřady a obřady obsahují určité vnějškové vzorce. Obřady jsou vnějškovými vzorci smyslu pro náležitě.

Konfuciovy Hovory:

Kázat lidskost (*ren*) znamená, že když se sám chceš prosadit, pomáháš druhým, aby se prosadili; když sám chceš uspět, pomáháš druhým, aby uspěli. Dívat se na druhé jako na sebe sama – to lze nazvat směřováním k lidskosti.

Ohleduplnost (恕 *shu*): Co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň ty jim.

Co je lidskost? Mimo dům jednej, jako by byl přítomen vzácný host. S prostým lidem jednej, jako bys konal důležitou oběť. Co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň ty jim. Pak nebude vůči tobě nenávisti, ať řídíš stát nebo rodinu.

Yan Hui se tázal na lidskost. Mistr řekl: Přemož sebe sama, aby ses navrátil k obřadům – tomu se říká lidskost. [...] Nedívej se na nic, co odporuje obřadům, nemluv o ničem, co odporuje obřadům, nedělej nic, co odporuje obřadům.

Mencius II A 6: („Lidská přirozenost je dobrá.“)

Mencius pravil: „Všichni lidé soucítí s utrpením druhých. [...] Dejme tomu, že někdo náhle uvidí dítě, které má spadnout do studny. V každém se probudí pocit zděšení a soucitu. Není to proto, že by se chtěl spřátelit s rodiči toho dítěte, ani proto, že by si tím chtěl získat reputaci mezi sousedy a přáteli, ani proto, že by si oškřivil křik toho dítěte.

Nazíráno z tohoto pohledu, nemít smysl pro soucit není lidské. Nemít smysl pro stud není lidské. Nemít smysl pro ústupnost není lidské. Nemít smysl pro to, co je správné a co špatné, není lidské. Smysl pro soucit je klíčkem lidskosti. Smysl pro stud je klíčkem smyslu pro náležitost. Smysl pro ústupnost je klíčkem obřadnosti. Smysl pro správné a špatné je klíčkem moudrosti. Člověk má v sobě tyto klíčky stejně, jako má čtyři údy. [...] Všichni, kdo v sobě mají tyto čtyři klíčky, vědí, jak je rozvíjet a naplňovat. Je to jako když oheň najednou vzplane nebo pramen najednou vytryskne. Pokud jsme schopni je naplnit, stačí to, abychom ochránili celý svět. Pokud je nenaplníme, nestačíme ani na to, abychom sloužili rodičům.“

→ Čtyři „klíčky“ základních konfuciánských hodnot (ctností):

soucit	→ 仁 ren /žen = lidskost, dobro
stud	→ 義 yi / i = smysl pro náležitost
ústupnost	→ 禮 li = obřadnost, rituálně korektní jednání
smysl pro správné a špatné	→ 智 zhi / č' = moudrost

Mencius VII A 21:

Ušlechtilý muž jedná v souladu se svou přirozeností. Může se stát velkým boháčem, ale nic mu to nepřidá. Může žít v chudobě, ale nic mu to neubere. Je to z toho důvodu, že jeho úděl (*ming*) je daný. To, že ušlechtilý člověk jedná v souladu se svou přirozeností, je dáno tím, že lidskost (*ren*), náležitost (*yi*), obřadnost (*li*) a moudrost (*zhi*) mají své kořeny v srdci-mysli (*xin*). Když jim dá výraz, projeví se v jeho tváři čistým pohledem, soustředí se v zádech a vlijí se do končetin. Jeho končetiny chápou bez vysvětlování, co mají dělat.

Menciova „antropologie“:

性 xing / sing = přirozenost, to, co je nám dáno Nebesy při narození, co je „od přírody“

心 xin / sin = srdce/mysl

志 zhi / č' = vůle, záměr

氣 qi / čchi = „životní energie“

Mencius II A 2:

Gongsun Chou se zeptal Mencia: „Pokud byste se, pane, stal prvním ministrem státu Qi a uplatnil v tomto státě pravou metodu (*dao*) [vládnutí], bylo by to prakticky stejné, jako by se stal [stát Qi] hegemonek nad ostatními státy nebo novou vládnoucí dynastií. Pokud by k tomu došlo, hnulo by to Vaši mysl (*xin*)? / byla by tím Vaše mysl rozjitřena?“

Mencius odpověděl: „Nikoliv, má mysl je nepohnutá od mých čtyřiceti let.“

[...]

„Existuje metoda (*dao*) jak dosáhnout nepohnutého srdce?“

„Ano, je. Například způsob, jak Bogong Yu kultivoval svou odvahu. Ve svém výrazu nikdy neprojevil ani náznak podřízenosti a nikdy neuhnul před ničím pohledem. Ustoupit o píd' pro něj bylo stejně ponižující jako být zbit na tržišti. Nesmířil by se s urážkou od knížete s deseti tisíci válečnými vozy o nic více, než od obyčejného člověka v hrubém oděvu – oba stejně by bez váhání probodl mečem. Neměl žádný respekt k druhým a odplácel hrubost všem bez rozdílu.

Anebo to, co řekl o kultivování odvahy Meng Shishe: ‘Hledím na porážku stejně jako na vítězství. Někdo, kdo postupuje teprve poté, co změřil síly protivníka, a pouští se do bitvy teprve tehdy, když zvážil šance na vítězství, pouze projevuje zbabělost tváří v tvář přesile. Pochopitelně si nemohu být jist vítězstvím. Jediné, co mohu udělat, je zbavit se strachu.’

[...]

Zengzi jednou řekl Zixiangovi: ‘Miluješ odvahu? Jednou jsem slyšel o nejvyšší odvaze od Mistra [tj. od Konfucia]. Pokud člověk zkoumá své nitro a zjistí, že je v nepravu, bude se třást strachem i tehdy, pokud jeho protivníkem je prostý člověk v hrubém oděvu. Pokud zjistí, že je v právu, postaví se klidně tisícům.’

Způsob, jakým měl Meng Shishe pod kontrolou svou *qi*, je nižší než způsob, jakým Zangzi chápal to podstatné.“

[...]

„Vůle (*zhi*) ovládá *qi*, zatímco *qi* je tím, co naplňuje tělo. Kamkoliv směřuje vůle, *qi* následuje. Proto se říká: ‘Chop se své vůle, ale nepřehlížej svou *qi*.’ [...] Kdykoliv se koncentruje vůle, *qi* se dává do pohybu, a kdykoliv se koncentruje *qi*, vůle se rovněž dává do pohybu. [Např.] zakopnutí nebo spěch, to je *qi*, která však zase rozněcuje („uvádí do pohybu“) mysl (*xin*).“

→ „všezaplavující *qi*“ (浩然之氣, haoran zhi qi / chao-ran č' čchi)

„Tato *qi* je nanejvýš veliká a nanejvýš pevná. Vyživuje-li se pomocí mravní integrity a neškodí-li se jí, pak vyplňuje prostor mezi Nebem a Zemí. Tato *qi* je neodlučitelná od smyslu pro náležitost (*yi*) a správné cesty/metody (*dao*), bez nich hyne. Rodí se z akumulování správných skutků (tj. takových, které vycházejí ze smyslu pro náležitost – *yi*), nedá se získat z náhodného záchvěvu náležitého jednání.“

→ ušlechtilý muž (君子 junzi) a světec (聖人 shengren):

Konfuciovy Hovory:

Zigong pravil: Kdyby některý vládce nejen zahrnul dobrodiním všechen prostý lid, nýbrž i zachránil celý stát, co bys o něm řekl? Jistě bys ho nazval lidským (*ren*). Mistr řekl: To by nebyla jen věc lidskosti, to by bylo již světectví (*sheng*). To by nebylo snadné ani pro Yaoa a Shuna!

Mistr řekl: Jak bych se mohl odvážit pokládat se za světce (*sheng*) nebo muže dokonale lidského (*ren*)? Avšak lze o mně říci, že o to bez ustání usiluji. A neúnavně o tom přednáším ostatním.

Mencius

Jingzi řekl: [...] V *Obřadech (li)* se praví: „Když zavolá otec, nevyjadřujeme souhlas, [ale jdeme okamžitě]. Když přijde povolání od vládce, nečekáme, až bude zapřažen kůň.“ Vy jste se nejprve chystal jít ke dvoru, ale když přišlo povolání od vládce, rozmyslel jste si to. [Vaše jednání] se zdá být v rozporu s pravidly rituální náležitosti (*li*). [Mencius] pravil: Zdalipak to není jako to, co řekl Zengzi: „Bohatství států Jin a Chu je s ničím neporovnatelné. Druzí se spoléhají na své bohatství, já se spoléhám na dobro (*ren*). Druzí se spoléhají na své postavení, já se spoléhám na náležitost (*yi*). V jakém ohledu jsem já horší než oni?“ Řekl by toto Zengzi, kdyby to nebylo náležité? Zajisté to má svůj smysl. Jsou tři věci, jež celý svět považuje za vznešené: postavení, věk a charismatická síla. U dvora se nic nevyrovná postavení, na vesnici se nic nevyrovná [vysokému] věku a při napravování světa a spravování lidu se nic nevyrovná charismatické síle. Jak by se mohl ten, kdo má jen jednu z těchto tří, vyvyšovat nad toho, kdo má dvě? Proto platí, že vládce, který chce dosáhnout velkých věcí, má služebníky, které nepovolává. Pokud se s nimi chce radit, sám se za nimi vypraví.

„Je urozenost daná Nebesy a urozenost daná lidmi. Lidskost, smysl pro náležitě, věrnost a důvěryhodnost, neutuchající záliba v dobru, to je urozenost daná Nebesy (čili vychází z lidské přirozenosti). Postavení vévody, ministra, velmože, to je urozenost daná lidmu.“

„Každý se může stát Yaoem a Shunem.“

Mencius řekl: „Za vlády hegemona (*ba*) je lid šťasten. Za vlády [dokonalého] krále (*wang*) žije lid v blažené spokojenosti – pokud je uplatněn trest smrti, lid necítí zášť, a pokud je činěn prospěch, lid necítí vděk. Lid každým dnem směřuje k dobru (*shan*), aniž by věděl, kdo to způsobuje. Proto platí, že kudy ušlechtilý muž (*junzi*) prochází, [věci se] proměňují, a kde přebývá, projevuje se jako božstvo

(*shen*). Ti nahoře i ti dole plynou spole s Nebem a Zemí – kdo by mohl říci, že [vláda ušlechtilého muže] přináší jen málo?“